

Holmi című folyóirat estje

Résztevők: Baka István; Erdélyi Ágnes; Kántor Péter; Kertész Imre; Radnóti Sándor; Podmaniczky Szilárd; Várady Szabolcs

1990. május 7.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27025>

Hangfájl: 086_101_1_1.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

Erdélyi Ágnes: Köszöntök mindenkit, jó estét kívánok, és azt hiszem, hogy valamennyiünk nevében mondhatom, akik itt összejöttünk, hogy igen, szeretjük a *Holmit*. Nagy érdeklődéssel várjuk a bemutatkozást.

[00:00:14](#)

Erdélyi Ágnes: Szeretettel üdvözlöm Csuhai Istvánt, volt szegedi bölcsezt, a *Jelenkor* szerkesztőjét, aki ezt a beszélgetést vezetni fogja. És igen, nagy örömmel látom, hogy a szegedi fiatalok által kezdeményezett folyóiratok szerkesztői is jelen vannak, úgyhogy egészen jó körben ülhetünk ma este, úgyhogy átadom a [...]

[00:00:35](#)

Csuhai István: Szerkesztők egymás között. Hát, akkor a bemutatással hadd kezdjem tőlem távolodó sorrendben. Baka Istvánt, azt hiszem, Szegeden nem kell bemutatni. Kántor Péter, Radnóti Sándor, Várady Szabolcs, Kertész Imre és keretes szerkezetnek megfelelően Podmaniczky Szilárdot sem kell Szegeden bemutatni, azt hiszem.

[00:01:00](#)

Úgy terveztük, hogy itt az itteni hagyományoknak, szokásoknak megfelelően egybe tartanánk egy nagyobb részt a beszélgetésből és a kitartóaknak vagy kíváncsiaknak az esedékes buszok eltávozása után szűkebb körben esetleg folytathatjuk. Erre azt gondolom, hogy a Holmi munkatársai is nagyon szívesen vállalkoznak.

[00:01:32](#)

Kezdjük azzal ezt a beszélgetést, ami adott ugye. És ami adott, ebből a legegyszerűbb az, ami a legjobban látható, ami a leglátványosabb, ami legjobban látszik, ugye a *Holmi* című folyóiraton. Egyrészt a külsején, hadd használjam ezt a jelzőt, talán nem pontos, de mindenképpen ez a konzervatív külseje, egyfelől. Másrészt ugye egy igen illusztris

szerkesztőbizottsági névsor vagy szerkesztőségi névsor, aminek a események folytán immár egy köztársasági elnök tagja is van és az első számunk, első 4-5 szám fejlécén olvasható volt, illetve a kolofonján az is olvasható volt, hogy a Vörösmarty Társaság kiadása, kiadványa, ez most már eltűnt.

[00:02:30](#)

Kezdjük ezzel, mit takar ez a konzervativizmus? Ez a hagyomány, az évfolyam számozás, nem a lap számozása, hanem az évfolyam számozás. Ezek a léniák, ez a nagyon jó betűtípus, ez a nagyon jól olvasható betűtípus. Ez a nagyon szolid külső.

[00:02:55](#)

Radnóti Sándor: [...] én válaszlok rá. Konzervativizmust tükröz természetesen, ha kérdésed erre vonatkozik, akkor ez megvallom, hogy konzervatívizmust tükrözi most. De mielőtt erről mondanék egy szót. El akarom mondani, hogy amennyire örvedetes az, hogy van egy köztársasági elnök a szerkesztőbizottság tagjai között annyira tragikus az, hogy megvan ennek a szerkesztő bizottságnak az első halottja Vági Gábor személyében, aki egy egyetlen nap alatt teljesen váratlanul negyvenkét éves korában alkotóerő, alkotóereje teljében elment két nappal ezelőtt. Mindannyiunkat nagyon mélyen megrázott.

[00:03:36](#)

Ami a külsejét illeti a lapnak, valóban konzervatív ez akar lenni, de ez a nagy úr itt, ugye, ez, az nem lenne egy század eleji lapon, ezt az úrt nem merné vállalni egy század eleji lap és azt hiszem, hogy ez meg a modern benne. A bagoly az egy ógörög magyar bagoly, mert egy ógörög vázáról van ellesve, de ez a Budapesti Szépművészeti Múzeumban található ez a váza. És az elképzelés az volt, persze ez nem valósult meg, hogy talán a legutolsó számba, ami még standokon nincsen, de itt már látható, ha jól tudom az áprilisi számban.

[00:04:26](#)

Beszélő 1: Mát itt kapható.

[00:04:30](#)

Radnóti Sándor: Az az elképzelés, hogy ez olyan csomagolópapír szerű legyen. Szóval, ha az ember meg meglátja a standon, akkor csomagolópapír borítót lát, és akkor közelebb megy, akkor egy finom, matt papírt talál. Hát ez mind ez idáig egy fényes papírnak sikeredett ez az első, ami ezt az ideált is és teljesíti. De kétségtelen, hogy mindemögött van, ami bizonyos tartózkodási, bizonyos elegancia, egy bizonyos konzervativizmus, ezt nem vitatnám.

[00:05:04](#)

Csuhai István: Azért is kérdezem ezt, mert ugye annak idején, amikor októberben ez a lap útjára indult, vagy ez a folyóirat útjára indult, akkor egy hát akkor már talán Magyarországon

sem szokatlan, végül is kampány vagy, vagy ismertetési hadjárat történt a tömegkommunikációban is. És itt, hogyha jól emlékszem, egyszer Réz Pál a *Stúdió 89*-ben, akkor elmondta, hogy ugye a *Nyugathoz* való kapcsolódás az milyen jelentőségű. Valóban van ennek a kapcsolódásnak jelentősége vagy? És ha van, akkor miben áll ez a kapcsolódás?

[00:05:49](#)

Radnóti Sándor: Mondasz te erről Szabolcs valamit vagy...?

[00:05:53](#)

Radnóti Sándor: Hát azt tudom, hogy Réz Pál, akinek meg van minden *Nyugat* száma, az gyakran lapozgatja a *Nyugatot* és gyakran tesz bizonyos összevetéseket. Kétségtelen, hogy az utánazhatatlan vagy megismételhetetlen minták között, minták között a *Nyugat* is ott lebeg a szemünk előtt.

[00:06:14](#)

Réz Pál azt állítja, hogy a *Nyugat*nak egyetlen egy olyan számát nem lehet megtalálni, amelyben ne volna egy-két remekmű. Én azt hiszem, hogy meg lehet ilyen *Nyugat* számokat találni, nem is keveset, de kétségtelen, hogy amikor a próbákat csináltunk a lakásában és lekaptunk egy-egy számot, akkor ott mindig remekműveket találtunk, de én továbbra is bízom, vakon bízom benne, hogy ez véletlen volt.

[00:06:35](#)

Hát az, hogy a *Holmi* eddigi számaiban mi a remekmű arány, ez természetesen egy olyan dolog, amit nem lehet, nem lehet ma megmondani. De mindenesetre egy magas nívót akarunk tartani, ugyanis itt két lehetősége van a lap szerkesztésnek. Az egyik, még hozzá az ilyen, hát összefogó lap szerkesztésnek, ami alatt azt értem, hogy nem egy nagyon meghatározó speciális mozgalom lapjának lenni, vagy egy régiónak a lapjának lenni, hanem a magyar kultúra lapjának lenni.

[00:07:09](#)

Ez a feladat két lehetséges megoldást implicál: az egyik egy tükröt tart, egy, egyszerű tükrözés. Tehát a folyóirat nívója olyan, mint a magyar kultúra nívója. E tekintetben a *Kortársat* én egy igen jó lapnak tartom. Ez ő az, a *Kortárs* az a lap, amely ezt a programot valósítja meg. Valóban hűen tükrözi azt, hogy mi van ma a magyar kultúrában.

[00:07:35](#)

A másik oldalon pedig el tudok képzelni egy olyan lehetséges programot, amely egy mércét állít, és ha a mércének valami nem felel meg, akkor kevesebb a széppróza, több az értekező próza, kevesebb a magyar, több a külföldi és így tovább, és így tovább. Tehát ez a *Holmi* elképzelése, de nyilván ez csak homályosan, zavarosan tudom elmondani.

[00:08:03](#)

Csuhai István: És itt a szerkesztés során ugye, hát ez a szerkesztő bizottság, amit említettem az elején, ugye némely név mellett zárójelben egy-egy rovat megnevezése is megtalálható. Ez a szerkesztés tartja ezt a rovat rendszert? Vagy pedig, ezen túl tud lépni és a rovatokban túl gondolkodik? Mondjuk így, idézőjelben.

[00:08:26](#)

Radnóti Sándor: Hát, most miután van egy másik rovatvezető is, most erre ő fog válaszolni.

[00:08:34](#)

Várady Szabolcs: Hát a rovatok nem úgy jelentkeznek, mint ahogy bizonyos lapokba elképzelhető, hogy vannak külön. Sőt, hát elég sok lapban vannak külön fejléccel ellátott rovatok, hogy nem tudom én: van egy szépirodalmi rész, akkor van egy úgynevezett disputa rész, ahol vita cikkeket közölnek, vagy hagyomány rész, ahol dokumentumokat.

[00:09:00](#)

A *Holminál* a rovatok, azok csak a szerkesztőségen belül léteznek. Tehát a szerkesztésnek az előkészítő fázisában, a szerkesztőbizottság megfelelő tagjai, ki-ki azzal a területtel foglalkozik elsősorban, amihez a legjobban ért. Onnan gyűjt anyagot, vagy próbál szerzőket inspirálni, hogy ilyen írásokat adjanak. Ezeket ők készítik elő, de aztán végül is minden írást a szerkesztők együtt bírálnak el, és végső soron mindig a három főszerkesztő dönti el, hogy mi jelenjen meg a lapban. Formálisan ez úgy néz ki, hogy két, tehát a Réz Pál, Domonkos Mátyás, Radnóti Sándor összetételű hármashól két igenlő szavazat esetén jelenhet meg egy írás.

[00:09:59](#)

Meg hát persze vannak határesetek ugye, nyilván sok olyan írás van, főleg tanulmányok, ahol nehéz egyértelműen besorolni, hogy ez most inkább filozófiához, vagy inkább a szociológiához vagy a történelemhez tartozik-e. Mondjuk az én esetem talán a legeggyértelműbb, már az, hogy mi a vers és mi a próza az, hát az se mindig. De azért az...

[00:10:23](#)

Radnóti Sándor: Nyomda-technikailag megkülönböztethető.

[00:10:25](#)

Várady Szabolcs: ...többé-kevésbé elválik egymástól. Tehát a beérkező verseket, azokat először én nézem meg, és amikről úgy gondolom, hogy ezt jó lenne a *Holmiban* közölni vagy legalábbis látok rá esélyt, azt továbbítom a szerkesztőséghez és aztán ott dől el, hogy mi jelenik meg.

[00:10:49](#)

Csuhai István: De ugye, nem tudom, jól figyeltem-e meg, vagy jól láttam, az ugye nincsen, ami általában bevett gyakorlat folyóiratoknál, magyarországi folyóiratoknál, hogy mondjuk egy költőnek verseit közlik, és ugyanabban a számban kritika is van az éppen előző kötetről ez sok esetben összejön így. Példám is van rá. Emlékszem, hogy valamelyik számban Szász Imre regényéből egy részlet, vagy talán a kiegészítésekből a *Ménesi úthoz*, szóval, mint hogyha ugyanaz az anyag lenne, ugyanazok a szereplők, ugyanazok a nevek és 1-2 számmal később a bírálatot az ő könyvéről is többek között. Ez szándékosan van így vagy véletlenszerűen?

[00:11:39](#)

Radnóti Sándor: Nem, ez nagyon is szándékos és nem feltétlenül egy számban, de az, hogy... Ugyanis hát úgy fogjuk fel, hogy nemcsak a kritikai rovat jelent itt kritikát, hanem az egész lap egy kritikai instancia. Tehát a maga a megjelenés is kritikát jelent, méghozzá egy pozitív vagy afirmatív kritikát jelent.

[00:11:54](#)

De hát természetesen, miután nem ugyanolyan ízlésű és nem ugyanolyan meggyőződésű emberek szerkesztik a lapot, ezért vannak nem csak határesetek, hanem vannak komoly ellentétek is. És például az, amire te utalsz ott nekem egy nagyon éles kritikám volt Szász Imre írói produkciójával szemben. És ugyanakkor más erők okából a Szász Imrének ez a novellája megjelent a lapban. Ez egy olyan mozgás, amit eléggé természetesnek tartok.

[00:12:26](#)

Csuhai István: Nyilván, hogyha mondjuk így, visszatérünk a rovatokhoz, amik hát végül is valóban nem léteznek. Tehát a számok, azok jól elkülöníthetően úgyszólván tipográfiaiilag is két részre oszlanak, vagy oszlanak. Az első rész az mondjuk a szépirodalom, persze megszorításokkal, mert itt tanulmány, illetve kritikai írás vagy bírálat ugyanúgy megtalálhatóak. Gondoljunk csak Fodor Géza írására, három részes írására, ami Petri György életművét vette számba. Ez végül is egy terjedelmesebb műbírálatnak is beillik. De gyakorlatilag igaz az a megjegyzés, hogy egyfelől van egy, a számnak körülbelül kétharmadát kitevő, szépirodalmi anyag és egy egyharmada, a szám egyharmadát kitevő figyelő rovat. Ez a figyelő rovat, ez azt gondolom, hogy valóban a *Holminak* a legnagyobb tette, egy ilyen figyelő rovat, amiről nyilván érdemes lesz még beszélni.

[00:13:32](#)

A hagyományosabb rovatok vagy a szépirodalmi rovatok közül feltűnően egységes és feltűnően... Nem egységes, nem ez a jó szó. Feltűnően színvonalat próbál megmutatni, vagy mutat is föl nagyon sikeresen a vers rovat. Azt gondolom, hogy ugye itt ebben a hét számban, ami eddig előttünk van, a magyar irodalomban verseket írók közül tulajdonképpen kevés

kivételtől eltekintve mindenki megfordult, aki érdemes erre valamilyen, nyilván itt vannak kivételek, de hát ennek okai vannak.

[00:14:19](#)

Itt tehát semmiféle ízlésbéli elfogultságot nem látok. Szándékos dolog ez, hogy így alakult, hogy vannak hangsúlyok is ezen a vers rovaton belül? Vannak olyan költők, akik a hét számon belül már többször is szerepeltek, több alkalommal is. Elsősorban Petri György, aki ugye, hogyha jól számoltam, már három ízben is volt. És hát mások, más neveket is lehetne itt említeni, nyilván.

[00:14:44](#)

Várady Szabolcs: Hát itt több dolog van. Egyrészt nyilvánvaló, hogy az embernek az ízlése óhatatlanul belejátszik abba, hogy mit választ ki a beérkező anyagból. Van egy bizonyos értéksorrend, nem csak nekem, hanem ebben azt hiszem többé kevésbé a szerkesztőség egyetért, hogy vannak, van 4-5 olyan költő a mai mezőnyben, akiket leginkább preferálunk, akiket a legjobbaknak tartunk, a legszívesebben közlünk. Petri biztos, hogy ezek közé tartozik, de ugyanígy említhetném Rakovszky Zsuzsát is. És mondjuk olyan neveket is, akiktől szívesen közölném többet, hogyha írnának. Én mondjuk Ferenc Győzőre gondolok elsősorban. Vagy mondjuk mások a szerkesztőségben néha, még nekem is szoktak ilyen kérdéseket feltenni, hogy mikor írok már a *Holmiba* verset.

[00:16:03](#)

Másrészt viszont mindenképpen az az alapállása a *Holminak*, de nem csak a versben, hanem minden irányba, hogy elsősorban nem neveket, hanem írásokat akarunk közölni. Tehát a legnagyobb nevű szerzőnek is, ha kell, visszaadunk írást, hogyha maga az az írás nem olyan, amit a Holmiban nem szívesen látnánk, vagy nem tartjuk elég jónak. Hát sajnos ezzel persze azt kockáztatva, hogy a szerző esetleg annyira megsértődik, hogy többet aztán egyáltalán nem ad írást a Holminak, holott egyébként nagyon szívesen közölnénk tőle.

[00:16:51](#)

Másrészt viszont a *Holmi* azért semmiképp se szeretne egy ízlés-irány vagy egy stílus lapja lenni. Hanem hát megpróbálunk minden irányba nyitottak lenni. Tehát jól lehet, én is egyetértek azzal, hogy alapjában véve bizonyos fajta konzervativizmus jellemzi például az én költészet ízlésemet is. De ez nem azt jelenti, hogy avantgardista költészetet ne közölnénk szívesen, hogyha úgy gondoljuk, hogy ez igazán jó és eredeti és újszerű.

[00:17:40](#)

És amellet nagyon szeretnénk, ez komoly ambíciónk, hogy új neveket is. Tehát felfedezni, tehát, hogy a *Holmi*hoz jöhessen mindenki, aki jót ír, akkor is, hogyha még egyébként sehol nem jelent meg. Mint ahogy volt is már, és a következő számokban is lesz olyan szerzőnk, aki először a Holmiba publikál.

[00:18:06](#)

Radnóti Sándor: Én úgy értem, hogy úgy éreztem [...], hogy volt egy első része a kérdésednek, amelyre mondhatnék talán valamit. Nevezetesen én nem érzem egészen úgy, hogy a figyelő részen túl a másik rész az szépirodalminak nevezhető. Hát abban van egy nagy adag dokumentum, abban van... és nem csak irodalmi dokumentum, hanem történelmi dokumentum is. Abban vannak valóban a nagy kritikák. És a kritika, a kritikai funkció, a *Holmi* kritikai funkciójának egyik leglényegesebb dolga, értelemszerűen inkább ott jelenik meg, nevezetesen a súlypontok teremtése.

[00:18:41](#)

Ez terveinkhez képest eddig még nem egészen mutatkozik meg. Az valóban, hogy egy százoldalas kritikát, mert ez valóban kritika, egy száz oldalas műbírálatot közöltünk Petriről három részletben, az valóban egy súlypont állításnak a szándékában történt. Két oka volt: az egyik az, hogy Petrinek ilyen jelentőséget tulajdonít a szerkesztőség a mai magyar költészetben. A másik pedig az, hogy saját tapasztalatom szerint is a legerősebb cenzúrák egyike az elmúlt időkben a terjedelmi cenzúra volt, és az a gesztus, hogy a *Holmi* első három számában egy százoldalas műkritika megjelenik, azt fontosnak tartottuk. Bár azóta nagyobb alázattal vagyunk és kezdjük megérteni, amióta gyakoroljuk is ezt a mesterséget, mármint a szerkesztés mesterségét, hogy néha milyen szükséges ez a fajta cenzúra, a terjedelmi.

[00:19:40](#)

Még egy ilyen példája van a súlypontnak, nevezetesen az utolsó számban a két nagy tanulmány, a Jeles András színházi és filmművészi munkásságáról, de hát itt sokkal többet akarunk. Itt lényegében körbe akarjuk pásztázni mindazt, akit centrális jelentőségűnek tartunk a mai magyar kultúrában. Tehát készül, csak lassan készül Jovánovics Györgyről, a szobrászról. Készül, csak lassan készül Kurtágról a zeneszerzőről, és sok más ilyen elképzelésünk van még.

[00:20:08](#)

Csuhai István: Két irányban is lehet folytatni, nem szeretném elfelejteni a másikat, de itt közbevetőleg hadd jegyezem meg, hogy ennek a terjedelmi cenzúrának vagy azt, amit mondasz erről, annak némiképp ellentmond az a tény, ami velem is szembe jött(?), hogy ha végig lapozzuk ezt a hét számot. Ugyanis a *Holmi*ből hiányzik egy műfaj, ami azt gondolom, hogy hát azért végül is a magyar irodalomból egyáltalán nem hiányzik, és ez pedig a regény. Nincs a *Holmi*ban regényrészlet. Ez akkor most, akkor most itt mi van?

[00:20:39](#)

Radnóti Sándor: Hát erre nagyon egyszerűen tudok válaszolni. A *Holmi*, mint minden folyóirat szeretné megkülönböztetni magát. Ezzel például a *Jelenkortől* akarja megkülönböztetni magát, hogy nem közöl regény részletet. Ugyanis az a véleményem, hogy ez itt most ez azt hiszem, hogy ebben nekem nagy szerepem volt ebben a döntésben, hogy

regényrészlet ne kerüljön bele a lapba, elvileg sem. Az a véleményem, hogy az a fajta regény, amelyet 12 részletben közlünk, azt miután én, mint olvasó nem szoktam elolvasni a *Jelenkorban* sem, hanem azt mondom, hogy ezt vagy nem olvasom el, vagy megvárom, amíg könyvvé válik. Ezért azt hiszem, hogy szóval ez valóban egy döntés, egy, és vita is lehetett e tekintetben a *Jelenkor* és a *Holmi* között.

[00:21:28](#)

Azonban ebbe se leszünk egészen radikálisak. Nagyon radikális elvekkkel indultunk el, de már kompromisszumokat kötünk, már tompulunk és így tovább. Nyilván lesznek olyan szerzői a magyar irodalomnak, akik miután semmi mást nem írnak, mint regényt, és ugyanakkor, mondjuk, biztathatjuk magunkat azzal, hogy az egyes részletek önmagukban is megállnak, például Lengyel Péterre gondolok, azoktól fogunk regény részletet közölni, legfeljebb majd igyekezzünk eltagadni, hogy ez regényrészlet.

[00:21:59](#)

Csuhai István: Igen, mint ahogy a Kertész Imrénél vagy a bocsánat a Szász Imrénél ez meg majd meg is történt talán, nem? Ez egy regénynek egy darabja.

[00:22:07](#)

Radnóti Sándor: Ezt ő sem tisztázta. Szóval ezt nem tudjuk, ez önmagában azért megállhat egy novellaként.

[00:22:14](#)

Csuhai István: Tehát, hogyha mondjuk, lenne egy nagyon jó 100 oldalas regényem, amit én állítom neked, hogy 15 évig nem fog megjelenni.

[00:22:20](#)

Radnóti Sándor: Na, ez viszont egy másik kérdés. Ha ezt megtaláljuk, ezt a 100 oldalas regényt, akkor vállalni fogjuk, hogy abban a számban semmi más, a szépirodalom rovat abból az egy regényből fog állni, és semmi másból.

[00:22:33](#)

Csuhai István: A képzőművészethez kapcsolódik, nem felejtettem el. Tehát a másik dolog, ami eszembe jutott, miközben mondtad ezt. Nem érzitek-e a hiányát annak, hogy nincsenek illusztrációk a lapban? Tehát rendben van, Jovanovics György, úgy lenne igazán látványos a dolog, hogyha a képek is ott lennének mellette, akár mellékletként, akár valahogy a szöveg közt.

[00:22:57](#)

Radnóti Sándor: Ezt a hiányt érezzük, de erőink végesek, egyszerűen, ha végig olvasod ezt a szerkesztőbizottságot, nem sikerült olyan embert találunk, aki ennek egy igazán tökéletesen megbízható ízlésű és fölényes kultúrájú felelőse lehetne. Ezen kívül ez egy anyagi kérdés is. Ugye én bizony ennek egy nagy előharcosa vagyok a lapban, hogy ne legyen illusztráció. Ugyanis ezzel egy olyan új, egy egészen új körét kellene elindítanunk, amire erőink egyszerűen nem elegendők.

[00:23:39](#)

Azonban hát valamik lesznek. Lesz egy nagyon szép elemzés néhány számmal, szám után, a Monet-nak az egyik híres és történetesen egykor magyar tulajdonban levő képéről A *Folies-Bergère bárjáról*. Az egy olyan elemzés, amit egy olyan művészettörténész írt, akinek az egyik legnagyobb tehetsége az, hogy láttatni tudja a képet. Tehát itt a leírás felidézi a képet. És egy egyharmados fekete fehér reprodukció, egyszerűen emlék egy ilyen kulturális emlékeztetőként meg fog jelenni. És ilyesmik elképzelhetők a lapban, de kevesebb. A dolognak a másik oldala egyébként összefügg azzal a meggyőződéssel, hogy ma nincs egy olyan rendkívül erős és mozgékony képzőművészeti élet Magyarországon, amely ezt szükségessé tenné egy általánosan kulturális lap számára.

[00:24:46](#)

Csuhai István: Igen, bár hát ennek megint csak némiképp ellentmondani látszik ugye a György Péter most már másodszor is megtette azt, hogy még egy... abban a még egy olyan számban publikált ismertetést kiállításról vagy bírálatot kiállításról, ami nyitva tartott akkor, amikor a lap már kézbe fogható volt.

[00:25:07](#)

Radnóti Sándor: Csak a remény volt, mert az a márciusi számnak... Az eredeti terv szerint valóban nyitva lett volna, de miután ez jóval később jelent meg, ezért valóban kiállítás kritika van és még inkább lesz a lapban. De itt azt mondjuk, hogy a kiállítás kritikus az láttassa a képeket, egyszerűen idézze fel a képeket.

[00:25:28](#)

Csuhai István: Eggyel tovább lépve, mondjuk, nevezzük úgy, hogy széppróza. Ugye itt, hát a regényről beszéltünk már, hogy miért hiányzik, miért nincs. Ebben a széppróza rovatban két dolog figyelhető meg: egyrészt vannak ugye a novellák, elbeszélések, töredékek, ugye Kertész Imrének a most már másodszor is publikált napló töredékei ilyenek.

[00:25:55](#)

Másrészt a másik oldalon ugyanebben a rovatban egy nagyon izgalmas dolog, ami azt gondolom, megint csak a *Holminak* egy nagyon nagy erénye és nagyon jó, hogy ezt látványosan és látszólag nagyon hangsúlyosan közkinccsé teszi vagy publikussá teszi. Ez pedig a dokumentumok. Ugye már az első számban is voltak ilyenek és ez gyakorlatilag ismétlődik minden, mindegyik számban van.

[00:26:23](#)

A Kosztolányi levelekre hadd utaljak, a Babits abbahagyott írásai, ezek rendkívül izgalmas dolgok és azt gondolom, hogy nagyon fontosak is, például Babits szempontjából. Ugyanehhez a dokumentum részhez tartozik például az a mikrofilológia, ami ugye Füst Milán elfelejtett kedveséről szóló dolgozat, ami a szó szoros értelmében mikrofilológia. Mondom, hogy nagyon jó kezdeményezés, Lesz-e folytatása, hogyan lesz, hogy tovább?

[00:27:03](#)

Van-e ebben, van-e annak valami jelentősége, hogyha, mondjuk, az éves tartalomjegyzéket a tavalyi három szám tartalomjegyzékét megnézzük, akkor ezek a dokumentumok, hogyha terjedelemre nem is, de címre vagy számra nagyobb helyet foglalnak el, mint a primer széprózai művek?

[00:27:24](#)

Várady Szabolcs: Hát ez mindig attól függ, hogy éppen milyen anyag van együtt, és szóval nincsenek eleve megszabott keretek, hogy ennyi vers, ennyi szépróza, ennyi tanulmány, ennyi dokumentum. Hanem amiből amennyi jó van. Tehát elképzelhető, hogy egy számban csak öt vers lesz, mert éppen arra az időre nem jött össze több jó, igazán jó vers. És viszont a dokumentum vagy az esszé eluralkodik. Vagy éppen hát van, mondjuk egy 50 oldalas esszé, amit mindenképpen közölni akarunk, hát az óhatatlanul, akkor kizorít két közepes novellát és ezt nem bánjuk. Mert inkább egy jó esszé, mint három közepes novella.

[00:28:12](#)

Konkrétan én arról tudok, hogy a már a következő, illetve azt hiszem a júniusi számban lesz egy nagyon érdekes válogatás Szabó Lőrincnek a nemrégiben előkerült, és majd valamikor azért vége felé könyvalakban is megjelent önkomentárjaiból. Ugye kiderült, hogy Szabó Lőrinc élete vége felé végig vette az egész életművét, és minden verséhez kommentárt fűzött. Elsősorban a versek személyes háttéréről. Ebből csinál Domokos Mátyás egy, azt hiszem, nagyon érdekes összeállítást.

[00:28:56](#)

Valamint előkerült Szabó Lőrincnek egy levele, amit az '50-es években írt a feleségéhez. Egy versének a rádióbeli közlése, illetve akörüli bonyodalmakról. És hát, amivel kicsit bele lehet

látni abba, hogy egy ilyen körbe, mint Szabó Lőrinc 1900, azt hiszem '50, sőt biztosan, '54-ben, mert a vers az éppen a futball világ bajnoksághoz kapcsolódik. Hát milyen ma már nehezen átélehető gondokkal küzdött. Azután az előbb említett Füst Milán tanulmány szerzője, Petrányi Ilona írt nekünk egy összeállítást Füst Milán legérdekesebb leveleiből. Nem tudom, talán van más is előkészületben. Én nekem most ez...

[00:29:50](#)

Radnóti Sándor: Somlyó Györgyhez írott levelekből egy rövid, egy tömör gyűjtemény, amiben néhány... Egy fantasztikus vörös levél van, egy nagyon érdekes Szabó Lőrinc levél és néhány külföldi nagyságnak érdekes levele, szóval van [...]

[00:30:07](#)

Csuhai István: A következő dolog, ami megint csak azt gondolom, hogy a *Holminak* egy nagy hozadéka vagy hát nagyon jó, hogy mondjuk, ebbe a kultúrába ilyen dolgokat teljesen természetesen tud beépíteni: a fordítások. Ez teljesen nyilvánvaló törekvés, az első számtól kezdve folyamatosan. Nemcsak szépprózai anyagok fordítására gondolok, hanem például arra a fordításra, amit Pálfalvi Lajos csinált azzal a lengyel tábornokkal, aki '80-81-ben ugye hát a tűz közelében volt és hát nagyon érdekes adalékokat mond el a szolidaritás környéki lengyel történelem eseményeiről.

[00:31:05](#)

És itt már kicsit azt gondolom, hogy már a figyelő rovatot is érintjük, ami megint csak azzal, hogy egy magyar nyelvű vagy, hát főként a magyar irodalomra koncentráló irodalmi folyóiratban bátran közöl a különböző irodalmakban megjelent magyarul, vagy akár magyarul még meg sem jelent könyvekről, kritikát, bírálatot. Ez azt gondolom, hogy egy nagyon jó dolog, hogy ebben a kicsit köldöknéző vagy önmagát néző magyar irodalomban van ilyen. Megfelel-e ez annak, amit gondoltatok erről, vagy terveztek ezzel kapcsolatban? Ennél jobban szeretnétek volna ennél többet intenzívebben vagy, vagy hát éppen így kell?

[00:31:53](#)

Radnóti Sándor: Nem, ennél sokkal jobban szeretnénk volna. Például, ha megfigyeled ebben a hét számban még egyetlen komoly fordítás kritika nem jelent meg, holott az első pillanattól kezdve komoly tervünk, hogy a műfordítás kritikát közlünk és a külföldi műveknél külön értekezünk a fordításról. Ezek azért elég formálisak, amik, ahol külföldi művek magyar fordításáról van, ahol a fordításról magáról szó esik. És speciálisan fordítás kritikát... néhány ígéretet, ígérettel bírunk, de még egyetlen egy sem jelent meg, úgyhogy ebben kifejezetten inkább lemaradva vagyunk, vagy elmaradva a terveinkről vagy elképzeléseinktől.

[00:32:45](#)

Váradý Szaboles: Hát a másik dolog, amit szintén nem tudtunk igazán beváltani azt hiszem, hogy az egyik nagy baja a magyar kritikának, hogy nincs szinkronban igazán a megjelenéssel.

Tehát előfordul, hogy a könyv megjelenése után egy vagy két évvel jelenik meg a kritika. Hát, mi igyekszünk és kezdettől fogva ez egy törekvése ennek a rovatnak, hogy próbáljon közelíteni ehhez. Igazából persze azt hiszem, egy folyóirat ezt nagyon nehezen tudja, következetesen beváltani.

[00:33:23](#)

Ehhez tulajdonképpen egy külön, egy olyan folyóirat kéne, csak nem olyan, mint (ebből a szempontból nem olyan), mint a *Buksz*, ami azóta létesült, egy csak recenzáló folyóirat, hanem egy olyan típusú hetilap, mint amilyenek Angliában és Amerikában vannak. Meg tehát a könyv megjelenésének a hetében is közlik a könyvről a bírálatokat, hogy az olvasó valóban mindig tudhatja, hogy mik azok a könyvek azon a héten, amik megjelentek, amit érdemes is megvenni.

[00:33:53](#)

Radnóti Sándor: Mindenesetre ebbeli jámbor szándékunkat, tehát az egyidejűség szándékát mutatja az a két baklövésünk, hogy kétszer is előfordult, hogy hónapokkal a könyv megjelenése előtt jelent meg a kritika.

[00:34:09](#)

De Pista, én most tennék egy javaslatot, mert egyre feszélyezettebben érzem magam, hogy itt kitűnő embereket hívtunk meg, akiknek hát ezekhez a kérdéseik hát végül is semmi közük lévén, hogy csak szerzői és nem szerkesztői a lapnak. Tehát ők nem szólalhatnak meg és hát az elképzelés az volt, hogy ők felolvassák... Erre kértük őket, hogy felolvassák a műveiket. Tehát mi volna, ha most ezt tennők, és aztán térnénk vissza újra a beszélgetésre? És akkor én Podmaniczky barátunkat kérném meg, mert azt gondolom, hogy ez a rondó, ami ez úgyis legyen meg, hogy szegedi kezdje és szegedi fejezze be.

[00:34:59](#)

Podmaniczky Szilárd: *Karmonádli, ami a politika (diabetikus szónokok)*¹

Még három vagy négy mosoly. Aztán eltüntettem a teát kis szemfüles csészémből. Egy kaszárnya asztalos hozta a cukrot. Sárga kezeiből mélységes szájalom hullott alá. Ki vagy te, aki lehúztad a cipőd és bensőd halovány sejtelmeivel mákvirágos kertünkbe pottyantál? Nem tudni azt ilyen könnyedén – hasított át a szél jéghideg húrjain. A parancsnok középre állt, elkérte a sótartót. Az életemet merném rátenni, mutatott az aknász vállára, aki persze büszkén sodorta szivarját, mindent elhitt, ami szem szájnak hengere. Végre üdvözöltek, már egészen sötét lett, mire megértettem, mit akarnak. Foglaljanak helyet, mondtam búcsúzóul, villámmal az alumínium lámpaernyő kövér szegélyén kocogtatva. Lovait belepte a por. Zenét, szólt a legifjabb arcú, proletár költő, zenét, ismételte, zenét minékünk. Mikor elfáradt a táncban, leroskadott a porba és megkérdezte a hűtő pultra támaszkodó ezredest: még mindig nincs zene?

¹ Délmagyarország 80. évfolyam, 70. szám, 1990. március 24., szombat:
https://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/24140/1/dm_1990_070.pdf

Az ezredes feltárta arcát. Csak a szemét mozgatta. Először jobbra, aztán kénytelen volt balra. Félt az ítélettől, gondoltam akkor, vagy csak a jégkocka manőverezett hihetetlen nyelven. Akárhogy is történt, ma már másképpen gondolom. Végre megszólalt a zene, egy gumiabroncsba szorult megafon bömbölte a himnusz. Hátratoltam a székem és mélyet lélegeztem, láttam, hogy poros a bakancsuk is, gondoltam, lefújom. Lecsatoltam a görkorcsolyám és beletettem a levesbe, hogy szivároгjon. Az ezredes felhorkant, majd bevágta maga mögött az ajtót. Aztán egy pontos csattanás, azt hittük, öngyilkos lett. A csapos mosolygott: hát mégis fölbukott a kólásrekeszben. Mikor bekötöttük az ezredet, adtam neki egy nagypofont, hogy máskor jobban vigyázzon. Így kerültem két perc múlva hadifogságba. Elvittek a hátsó udvarba és belöktek a szenesbe. Gyermekkoromban sokszor jártam a szenes környékén, de akkor sokkal több szén volt benne. Csak semmi brikett. Hamarosan hoztak egy szelet pirítóst, teát is, kedveskedtek egy kicsit, majd hirtelen váltással, mint egy perifériára dobva az étkek és szürcsölések lármáját, nyakkendő sзnt emberek portréit nyomták orrom elé és azt mondták, most pedig vallani fогsz csibész. Hogy mit fogok? – néztem ártatlanul üres kezeimre. Vallani te csibész – ismételte a papagáj-képű, ki korántsem bizonyult jó beszélgetőpartnernek. Én csak profilból ismerem fel őket – és elfordítottam a fejem, hátha megérti. A papagáj-képű intett a rabszolgatartónak, aki e századi övéből mívес nyelű korbácsot rántott elő. Na, beszélj! – kezdte a süket dumát, a másik is. Kissé bosszantott tárgyszerűsége, főképp a tárgynak. Felpattantam a briketről és jólképzett basszista modorban vágtam arcukba titkomat: – *Oklahoma!!!* Ettől aztán végképp gellert kaptak. Szóltak az ezredesnek, hogy ez nem egy rendes hadifogoly. Az ezredes kijött megnézni. Elém állt, fogait csikorgatta, levergettem válláról a hópihéket, megigazítottam a kötését. Hideg van, vacogtam és én is elkezdtem csikorgatni a fogaimat. Jól van, mondta az ezredes, elmehetnek. Ketten maradtunk, bár ettől nem lett melegebb, sőt, egy fél óra múlva négyen egészen jól beleheltük volna a szenest. Az ezredes becsületére legyen mondvа, nem hisztériázott. Fülembе sügta az összekötő nevét, kezembe nyomott egy vonatjegyet, aztán, hogy szökésemet álcázhassa megitta a teámat.

(Az állomás alacsony küszöbére ezzel a lábammal léptem, még ha a másik is rendelkezésre állott biztos tartalékként. Hová tereltek szomjas poggyászok sápadt hírnökei? Bizony, a lerágott markolatú fapadok teherbíró ülőkéin kövér regényírók turbékolnak. Csuklójuk napilapok tövében bukkant elő. Nem is a hasukra célzok, de ha valaki napilapot olvas, kétszer olyan kövérnek látszik. Felmarkoltam egy körbehurkolt telefonkábelt és elgurítottam topánjaik előtt. Hanyag bizsuként hullott ajkukról a szó. Elképzeltem, hogy segítek nekik, de akkor hirtelen megláttam a páncélvonat árnyékát, feltűrt kabátujjal mozdítottam kabinom reteszén, mintha homlokon magasságát ellenőrizném egy hátulról jött rázkódás elhallgatása előtt. Szinte senkire sem emlékszem, aki bajuszt vagy fedéllel ellátott bőrtokba helyezhető masnit viselt volna. Elővettem a tükörképem és végleg bemosakodtam. Amit ekkor elhatároztam, nem volt kevesebb egy hangyabolyon átmосolygó selyemszőnyegnél. Mivel nem akartam elmaradni gondolataimtól, melyek inkább halvány neszekre, pipa alakú felhők zöldbe metsző vonalaira hasonlítottak, feljegyeztem tűhegyes noteszembe a csábítás és taszítás emblémáit. Bőrtalпам hazug ülésnek tetszelgett, folyékonyan beszélt nyelvéт. Egy kémnő huzatos kesztyűje simult kezembe, valahol a vonatkerekek tömör balonjában. Leülhetek? – kérdezte saját nyelven. Hagytam, hogy feledje egy időre bűneit, reggeli fésűlőtükörre tapadó tollpíhek ezeregy meséjét. Van sok ilyen csel az életben. Vacsorához terítettem, esetleg ő egy

olyan kém, aki mindent magához szorít. Nem akartam magyarázkodni, elég volt a vonaton rázkódni, lehunytam a szám, hisz a hiszekegyen túlra már az olvasóra is a halál vár. A kémnő mezítelen áll a hunyorgott, törékeny vállaira súlyos fény zuhant. Metszőfogai egy töltőállomáson vibráló komondor-kommandó biztos és lehetséges kimenetelét szállították. Szavaim hatására étvágya egyre fokozódott.)

[00:41:00](#)

Radnóti Sándor: Most Kántor Pétert kérném meg, hogy olvasson fel verseket.

[00:41:08](#)

Kántor Péter: A *Holmi* novemberi számából. Van három vers, amik tulajdonképpen összetartoznak, és azt hiszem, hogy majd egy közös cím alatt fogom majd kötetben publikálni, és azok most cím az lesz, hogy *1989. Történelem*.

[00:41:53](#)

*Ó, régi történelem órák
a táblán fehér krétával a vázlat:
évszámok, eszmék, ütközetek, tények,
áru, piac, megannyi összefüggés,
s a sorok között soha semmi kis rés.
GONDOLKOZZATOK! – mondta a tanárnő,
és hogy nem a vezetők fontosak
(pedig bizony eléggé fontosak!);
al- és felépítmény: nagy ácsolt deszkavár,
amiben mindenki tesz-vesz, rak, csinál,
és meghatároz az al-, és én a fel-be már,
a művészetbe soroltam magam;
arctalan volt az egész, szín- és szagtalan.
Most színe, szaga, millió arca van.*

[00:42:44](#)

*Mint egy trükk filmben
Mint egy trükkfilmben, felgyorsult az idő,
halottaskocsi után rohan pezsgős násznép,
íme a dicső atya! fiú? unoka? liláskék
feje a porban, hullá már, szia! ki jön?
hol az orgonaszemű ara? bal hátsó kettes
fogából hol a remek platinatömés?
május, a gesztenyefák gyertyái kigyúlnak,
felhőszakadás után pocsolyák hunyorognak a fénytől,
és bűzlenek a kiborult kukák, kavarog a szemét,*

*persze senki nem söpri az utcákat, ilyenkor
ki olvas? olvas-e még valaki verset?
ki veszít méltón? ki gyászosan? kinek tellett
időben új ruhára? ki ordít? ki hallgat?
ki hiszi, hogy ez a harc lesz a végső?
Irigykedve nézem, ahogy a szivarozó szomszéd
jobb zsebében az igazsággal ellejt.*

[00:43:50](#)

*Valahol a budavári Hilton Szálló és egy liverpooli dokk között
Tanulj meg kártyázni! – mondta,
vagy nem mondta az Úr, titokzatosan
hunyorítva vagy nem hunyorítva anno
1960 táján, de én magabiztosan, előre-
nem-látón elhessegettem a gondolatot: Minek?
és ennyiben maradt a dolog. Most látom:
kár, hogy nem tudok kártyázni, kár.
Történelmi időkben felbecsülhetetlen előny
a kártya-tudás, a kártya-partnerek.
A bridzs, például. Ülnek és birdzseznék
hetente kétszer, este hattól vagy héttől.
Jöhetne a Francia Forradalom, az Ancien
Regime, a fejem se fájna! Kétszer
hetente, este, ülnénk a kártya-füstben.
De sajnos nem tudok kártyázni. És
különben is, ez most a 20. század,
most döglik meg, most nyíffan ki, zutty,
most húzza át, mint a haldokló II. József,
összes nagyratörő, kudarca fulladt,
vérekes rendeletét. Az oroszok csinálták?
A zsidók csinálták? A kommunisták?
Mindenkire vonatkozott. Vonatkozik.
Most pukkan ki a század óriás beteg léggömbként,
itt az orrom előtt, és lihegő Malackák
milliói rohannak az összezsugorodott,
vacak, nyúlós rongydarabbal a jövő század,
az új ezredév felé, ahol – valahol a budavári
Hilton Szálló és egy liverpooli dokk között,
a Százholdas pagonytól kicsit délkeletre és északnyugatra –
Füles várja őket, és azt mondja mindnyájuknak:
Jó reggelt, Malacka. Ha lehet ilyesmiről szó.*

[00:45:43](#)

Kántor Péter: És van még a márciusi számban, egy-két vers. Aha. Ez egy ilyen kicsit vicces, hogy az a címe, hogy *Holmi?*

[00:46:13](#)

*Azt mondja a szerkesztő úr,
arra a pompás ajánlatomra,
hogy adok neki verset,
hogy csak nagyszerű verset adjak.*

*Hogyhogy? attól tart talán,
hogy nem adok elég nagyszerűt?
Mit tudom én, mi nagyszerű neki,
és hogy ami neki nagyszerű, nagyszerű-e?*

*Azt hiszem, ezzel nem is érdemes foglalkozni.
A költő verset ír és árul, de nem
a vevő igényeihez szabja versét.
Turkáljanak csak benne: Holmi? Lim-lom?*

*Nincs hó, járkál tétlenül január és attól fázik a szív, ami nincsen.
Volt és nincsen, mint a gyerekkor.
Emlék hurokon versüket.*

[00:47:14](#)

És még egyet: *Dal mindenkinek.*

*Mindenki arra szálljon,
ami őt messze viszi,*

*mert ami messze, az jó,
az ember legalábbis hiszi.*

*Mindenki arra szálljon,
ami őt messze viszi.
Én ha tehetem, borra
szállok, borvörös tenger*

*himbál, s a hajóm orra
borvörös hullámokat szel.*

*Vagy ha tehetem, hosszú
whisky-vonatra szálllok,*

*tudom, nem járok rosszul,
Glasgowig meg nem állok.*

*De mikor sörre szálllok,
nem visz sehova, látom,*

*mindig egy helyben járok,
s csak puffadok, barátom.*

*Pedig a messze, az jó!
az ember legalábbis hiszi.*

*Mindenki arra szálljon,
ami őt messze viszi!*

[00:48:13](#)

Radnóti Sándor: Most Kertész Imrét kérem.

[00:48:19](#)

Kertész Imre: *Táborok maradandósága. Megközelítés*². Ez elhangzott egy nyilvános beszélgetésen az utalások erre valóan(?).

Tisztelt közönség kedves barátaim! - amikor felkértek rá, hogy szóljak hozzá a náci és a bolsevik koncentrációs táborok analógiájának, illetve különbségének, egyszóval a XX. századi gyalázat, Pilinszky kifejezésével: a „*botrány*” problematikájához, rögtön azt találtam mondani Szilágyi Ákosnak a telefonba, hogy szerintem ez mitologikus kérdés. És bár azóta jó darab idő eltelt, mit sem változott a véleményem.

[00:48:57](#)

Jól tudom, hogy a felvetett kérdés kimeríthetetlen, időnk és mindannyiunk türelme azonban véges: így hát igyekszem rövid lenni, ám ugyanez kényszerít a vázlatosságra. Mindenekelőtt is: milyen alapon történjék ez az összehasonlítás, illetve különbségtétel? Nyilvánvaló, hogy az emberi létből való száműzetés, a gyötrelem, az éhezés, a rabmunka, a kínhalál Recsken is ugyanolyan, mint Dachauban, és Kolima sem különbözik e tekintetben a Mauthausentől.

[00:49:25](#)

Azt méricskéljük, hogy Ravensbrückben vagy a Gulag-szigetvilág valamelyik táborában volt-e kisebb a kenyérfejadag? Hogy a szadizmus szakemberei a Prinz Regenterstrasse-i Gestapo-

² Holmi 1990. május: <https://www.holmi.org/1990/05/kertesz-imre-taborok-maradandosaga>

házban vagy a moszkvai Ljubjanka-börtönben értettek jobban a kínzáshoz? Ez ugyebár nagyon szomorú, de terméketlen beszélgetés lenne.

[00:49:46](#)

Ítélezzünk tehát a jog alapján a légerek világegyeteme fölött? Vizsgálgassuk, hogy hol és kik szenvedtek igazságtalanabban? De hisz jól tudjuk, hogy mindez túl van a jogon és az igazságon; nem is szólva az olyanféle úgynevezett felelősségre vonásokról, amilyen például a Péter Gáboré volt, még a nürnbergi ítéletek és a frankfurti Auschwitz-per is megmutatta, hogy az áldozatok és a hóhérok világa, és vele az iszonyú ítélet is, messze a bírósági termen kívül fekszik. Vagy pedig, ahogyan mondani szokás, bízzuk a történelem ítélőszékére a kérdést?

[00:50:19](#)

Csakhogy, valljuk be őszintén, a történelmi szemlélet – legalábbis eddig – igen kevésbé mutatkozott alkalmasnak arra, hogy magyarázattal szolgáljon, mi több: hogy egyáltalán *felfogja* ezeket a bibliai vagy népnyelvi fogalmakkal, esetleg hatósági fedőneveikkel, leginkább azonban a pusztá helységnevével illetett eseményeket. Persze, fontosak a történelem által felhalmozott tények; de megmaradnak pusztá nyomozati adattárnak, ha e tényekkel megbirkózni a történelem nem képes.

[00:50:51](#)

Talán mert nem rendelkezik egyetemes elrendező szemlélettel, mondjuk ki: filozófiával. Az utolsó történetfilozófiai szót – nem filozófiakritikait tehát, hanem afirmatív történetfilozófiai szót – talán Hegel mondta ki, amikor azt írta, hogy a történelem az ész képe és tette. Ma könnyen nevetünk ezen (könnyes szemekkel, természetesen), de nem tagadhatjuk, hogy az ész XVIII. századi mítosza Európa utolsó termő nagymítosza volt, amelynek elillanása vagy – témánkhoz inkább illő hasonlattal – elfüstölgése lelki-szellemi árvaságra kárhoztatott bennünket.

[00:51:31](#)

Tisztelt barátaim, amióta Nietzschétől megtudtuk, hogy meghalt az isten, igen súlyos probléma lett, hogy – természetesen a számítógépesített hatósági nyilvántartáson kívül – ki tartja számon az embert; magyarul szólva, hogy kinek a tekintete előtt élünk, kinek tartozik az ember számadással, a szó etikai, már bocsássanak meg nekem, de igenis: a szó transzcendentális értelmében.

[00:51:55](#)

Az ember ugyanis dialogikus lény, szakadatlanul beszél, és azt, amit mond, illetve *elmond*, panaszai, gyötrelmei nem pusztá ábrázolásának, de tanúságtételnek is szánja, s titokban – „tudat alatt” – azt akarja, hogy e tanúságtétel minőséggé, e minőség pedig törvényformáló szellemi erővé váljon. Albert Camus a L'HOMME REVOLTÉ-ban – úgy hiszem, ő maga is valaki mástól

idézi – azt mondja: „*A költők a világ törvényhozói.*” Azt hiszem, valahonnan innen kell kiindulnunk.

[00:52:26](#)

Mert igaz ugyan, hogy a költők – és ezt a szót itt igen tágan kell értelmeznünk, a kreatív képzeletre általában –, hogy tehát a költők nem hozzák a törvényt, mint az alkotmányjogászok a parlamentben, de ők azok, akik engedelmeskednek a törvénynek, annak a törvénynek, amely a világban még mindig törvényként működik, és amely a történeteket, és a nagy ember-történetet is, teremti és szerkeszti. A költő az, aki sosem véthet e törvény ellen, mert akkor műve igazolhatatlan, vagyis egyszerűen rossz lesz.

[00:52:58](#)

Engedjék meg, hogy ezt a megfoghatatlan s mégis mindennél hatékonyabb törvényt, amely nemcsak hogy irányítja szellemünket, de amelyet szakadatlanul mi magunk táplálunk eleven életünkkel, hiszen különben nem létezne: hogy ezt a törvényt most, jobb híján és tanácsstalanságomban, a Thomas Manntól kölcsönvett kifejezéssel, egyszerűen az elbeszélés szellemének nevezzem. Ez dönti el, hogy mi és hogyan kerül be a mítoszba, hogy mi marad meg egy civilizáció történettárában, annak ellenére, hogy ezt oly gyakran szeretnék eldönteni inkább az ideológusok. Úgyszólván sosem sikerül nekik, úgy legalább, ahogyan ők szeretnék.

[00:53:37](#)

A mítoszból valami más dönt, valami titkos és közös elhatározás, ami nyilván valódi lelki motívumokat, szükségleteket tükröz, amiben megjelenik az igazság. Mindennapi életünk horizontját ezek a történetek határolják, ezek a – végső soron – jóról és rosszról szóló történetek, és e horizonton belüli világunkat a jóról és a rosszról való kifogyhatatlan suttogás hangjai hatják át. Megkockáztatok egy vakmerő kijelentést: egy bizonyos értelemben és egy bizonyos síkon kizárólag az elbeszélés szelleme kedvéért élünk, ez a mindannyiunk szívében-fejében szakadatlanul formálódó szellem foglalta el isten szellemileg kitapinthatatlan helyét; ez az a képletes tekintet, amit magunkon érzünk, s mindent e szellem fényében teszünk vagy nem teszünk.

[00:54:26](#)

Mindezt előre kellett bocsátanom, ha fel akarom tenni azt a kérdést, hogy miért vált Auschwitz az európai tudatban azzá, amivé vált: egyetemes példázattá, amelyre rátépett a maradandóság pecsétje; amely pusztá nevébe foglalta a náci koncentrációs táborok teljes világát, az egyetemes szellem efölötti megrendülését, és amelynek mitikussá emelt színterét fenn kell tartani, hogy a zarándokok meglátogathassák, amint meglátogatják például a Golgota dombját. Tényleg: mi szükséges a beteljesedéshez, a – remélem, nem fognak félreérteni –, tehát a bizonyos értelemben vett tökéletességhez?

[00:55:06](#)

Mindenesetre néhány adalékot fel tudunk sorolni. Az első: minden nagy példázat alapkövetelménye, az *egyszerűség*. Auschwitzban egyetlen pillanatra sem mosódik össze a jó meg a rossz. Az elbeszélés úgy tudja – mint különben igaz is –, hogy Auschwitzba ártatlan emberek millióit hurcolták, ott szörnyű módon hitegették, majd bestiálisan legyilkolták őket.

[00:55:27](#)

Ezt a képet nem zavarja össze semmilyen idegen színárnyalat, például a politikumé: ezt a történetet nem bonyolítja olyan szál, hogy a mozgalom – és kizárólag a mozgalom – szempontjából ártatlanul elítélt, de különben hithű náci vezetőket csuktak volna Auschwitzba, akikkel szemben az elbeszélés szellemének nehézkes ambivalenciával kellene megküzdenie.

[00:55:51](#)

Másodszor: Auschwitz tökéletesen feltárt, éppen ezért zárt és immár érinthetetlen struktúra. Egyaránt vonatkozik ez mind térbeli, mind időbeli dimenziójára. Igen furcsa paradoxon ez. Mert noha még köztünk járnak túlélői – mint az is, akit itt látnak, kezében e papírlappal –, mégis eltávolítva áll előttünk, akár egy pontosan kipreparált ásatási lelet, egy valamennyi részletében ismeretes, végleges történet, amelyre joggal alkalmazhatjuk az elbeszélői múltat. Térbelileg pedig e történetnek ismerjük minden zegét-zugát, a fekete faltól a cseh családi barakkokig, a Sonderkommandótól a krematóriumokat működtető ventilátorok gyári márkájáig.

[00:56:35](#)

Úgy áll előttünk, mint a Jelenések Könyve, mint Edgar Allan Poe, Kafka vagy Dosztojevszkij valamelyik kínos részletességgel ecsetelt rémtörténete; ismeretesek a részletei, a logikája, erkölcsi borzalma és gyalázata, a gyötrelmek mértéktelensége, szörnyűsége, az elbeszélés európai szelleméből valami módon immár kiűzhetetlen tanulsága.

[00:56:59](#)

Mindez azonban még mindig nem elég ahhoz, hogy egy bűn szellemtörténeti szenzációvá nőjön, égő sebbé, traumává, amelyet, mint egy súlyos baleset zúzódásait a test, úgy őriz az emlékezet: nyugtalanul, eltüntethetetlenül, minden érintésnél újra felvérződve. Ehhez nemes szerveket kellett érintenie a katasztrófának. Ideje futó pillantást vetnünk a század grand guignoljának két társszerzőjére, a náci meg a bolsevik mozgalomra.

[00:57:29](#)

Az elbeszélés szelleme mint szerződésszegőket tartja számon őket, más szóval: bűnözőkként. A bűn hangulata a komolyság, mondja Kierkegaard. Én azért említettem a szerződésszegést, mert amióta az európai etikai kultúra lángoló csipkebokránban megjelent a törvény látomása,

majd szavakká formálódva kőbe vésetett, azóta minden eseményt e szavakon mérünk, és minden tett a szerződéshez viszonyított tett.

[00:57:57](#)

Nem értenénk a bűn hangulatának komolyságát, hogy úgy mondjam, a bűnözők erkölcsi szerepvállalását, ha az elbeszélés szelleme nem ismerné Káint, Ahasvérust, Torquemadát, Hitlert és Sztálint. Mármost a két mozgalomnak csak a végeredménye azonos: a terror, a táborok, a népirtás, a gazdasági, szellemi, lelki és erkölcsi élet teljes elnyomorítása, az individuum eltiprása – minek folytassam? Jellemeik azonban különböző. Mindketten az elbeszélés szelleméből indulnak ki: az egyik látszólag (azaz ideológiája szerint) beteljesítve azt, a másik nyílt dühvel szembeszállva vele.

[00:58:35](#)

Az egyik megváltóként jelenik meg, és köntöse alatt az ördög lapul; a másik sátánnak öltözik, és az is. Az egyik a törvényt alkalmazza törvénytelenül, a másik törvényen kívül helyezi a törvényt. Ha egyik is a tömeggyilkosságban, más a náci tömeggyilkos és megint más – legalábbis eredetileg – a bolsevik tömeggyilkos motivációja. Idő híján éppen csak néhány tőmondatot a XX. század e két gyilkostípusáról. A bolsevik: lélek és értelem helyén taktika.

[00:59:09](#)

A taktika fegyelme. A taktika mint egyetlen mozgatóerő, mint morál, mint „*a cselekvés vezérfonala*”. A filozófiai rabulisztika, a skolasztikus csűrés-csavarás, a rideg dogma valami egyházi jelleget kölcsönöz az egésznek, ami a pseudo-munkásmozgalom nyárspolgári bűzével, valamint a kínzókamrák és a mártíriumok mellékszövegével egészen különös együttest alkot. Van benne valami a jezsuitizmusból, de a jezsuiták elitizmusa nélkül.

[00:59:39](#)

A bolsevik elitet szétzúzták, a harmincas évek elitje pedig, amely az úgynevezett ötvenes éveket teremtette, sosem volt elit, legföljebb parancsnokság, vezérkar, magas rangú szolgahad. A náci? Rokon ellentét. Egyszerűbb, mondhatni modernebb. Nem a taktika embere, leplezetlenül alapoz a kultúra évezredei során visszaszorított ocsmány ösztönökre. A náci fegyelem katonai fegyelem, különítményfegyelem.

[01:00:05](#)

Sajátos ötvöze a bolseviknak, a gyarmati katonának, a középkori lovagnak, a főkönyvelőnek meg a konkvisztádornak. A náci az örület, az elszabadult kutya-falkák, a kocka alakra szabdalta tömegmozdulatok, a tajtékzó nemzeti ittasság, a gyilkosság és az öngyilkosság, a nyílt kétségbeesés és a nihil. Elitimitációval párosult kisebbségi komplexus. A náci az ember idegszálaiban él mint gyűlölet, mint agresszió, mint bacchanália, mint butaság, mint

menekülés, mint védelem a tömeg mélyén és mint a lerészegedett, lumpenné züllött ember *munkakerülése*, megint csak Thomas Mann kifejezésével élve.

[01:00:47](#)

A LÁZADÓ EMBER-ben Camus azt mondja, hogy a bolsevizmus univerzalitásra tör, a náci – vagy fasiszta – mozgalom azonban nem. Nos, ez alapos tévedés. De érthető: szellemi ember lévén, Camus önkéntelenül is egy konstruktív mozgalom pozitív ideológiáját kereste, ha csupán álcaként is, a nácizmusban.

[01:01:06](#)

Holott az egyetemességre törő igényét a náci mozgalom éppenséggel dekonstruktivitása, negativitása révén jelentette be. Nézzük csak, hogyan kapcsolódott az egyetemes mítoszba, ha csupán negatív főszereplőként is, hogyan tört az univerzalitásra, ha nem is a szeretet, de épp a fonákja, a gyűlölet, a gyilkosság által. Bármilyen tudomány vizsgálja is az antiszemitizmus kérdését – persze valódi és nem holmi ideológiai bot csinálta tudományra gondolok –, mindig egyazon eredményre jut: tehetetlenül áll előtte.

[01:01:40](#)

Felsorakoztat néhány kézenfekvő történelmi, gazdasági, társadalmi, tudatállapoti, szituációs stb. okot, majd megállapítja, hogy irracionális. Én azonban úgy hiszem, hogy az elbeszélés szelleme erre is jobb magyarázattal szolgál. Freud említi, hogy a németek antiszemitizmusát az egykor pogány germánoknak a kereszténység ellen való lappangó lázadása is motiválja, elvégre a keresztény hit a zsidó monoteizmus gyermeke.

[01:02:07](#)

Szerintem azonban ez, ha egyáltalán, akkor legföljebb távoli hárfakíséretként színezheti csupán a brutálisan harsogó indulót. Aztán meg, ha így is lenne, ugyan miért lázadoztak a németek pontosan az 1933-tól 1945-ig terjedő tizenkét esztendőben a kereszténység, azaz a zsidóság ellen? Nos, a kérdés mégsem annyira abszurd, mint amilyennek első pillantásra látszik.

[01:02:31](#)

Isten óvjon minket az obskúrus misztikától, attól, hogy a germán lélek mélyrétegeiben vájkáljunk; de tény és való, hogy az újkorral kezdődött évszázadok során a zsidókkal való bánásmód, a zsidókhoz való viszony, köznyelviileg szólva a zsidókérdés Európa lelkiismereti kérdésévé lett. Mondhatni, a körmére égett, akárcsak az újkori forradalmak, melyeknek legemlékezetesebbje, a francia azután kimondta a zsidók emberi és jogegyenlőségét.

[01:03:00](#)

Önmagában véve az ilyen törvényalkotás azonban még nem mindent jelent, hacsak az elbeszélés szelleme is be nem fogadja és nem szentesíti. Mit akarok mondani? Azt, hogy a tevőleges antiszemitizmus ettől fogva *valóban* botránykő lett, és ezentúl mindig is a szerződésszegés fekete köntösében jelent meg. Mellesleg utalok itt csupán a Dreyfus-ügyre vagy a tiszaezlári perre, melyek a maguk nagyságrendje szerint, de azonos hatást keltettek: botrányt, a sötét meg a világos, a retrográd meg a progresszív, a jó meg a rossz erőinek plasztikus elrendeződését. És ha már mindenképpen mélylélektani mozgatórugókat keresgélünk a német, a náci antiszemitizmusra, akkor én ezeket sokkal inkább a németeknek a felvilágosodás, pontosabban a *francia* felvilágosodás elleni lázongásában vélem látni, aminek erősen aktuális tartalmakat adhatott az elvesztett világháború meg a rákövetkező „béke”.

[01:03:57](#)

Az előbb már céloztam arra, hogy a náci mozgalom egyszerűbb, ha úgy tetszik, nyíltabb eszközökkel dolgozott, mint a bolsevik. Egyszerűség – ez egyben a maszk egyszerűségét is jelenti. A botránykeltő, a modern Káin, az, aki a hatalmi dinamizmusa számára a szerződésszegést választja hajtómotornak, aki tehát úgy akar bekerülni az elbeszélésbe, hogy szembeszáll szellemével, az fölkelése zászlajára tüstént kitűzi az antiszemitizmust. Ez egyetemes jelkép és világos felszólítás a cinkosságban való elkötelezettségre. Az antiszemitizmus tehát, a zsidók ellen elkövetett bűntett révén, az érvényes szerződés és a szerződésre még nagyon is fogékony-érzékeny lélek ellen elkövetett bűntett.

[01:04:40](#)

Így jelentette be tehát igényét a náci mozgalom az egyetemességre – másrészt így vált halhatatlanná rémtette. Megszegte azt a szerződést, amelyre az érvényben lévő szellem nemrég még büszke volt, és amelyet megszeghetetlennek tekintett. Akárhogy analizáljuk is, a holocaust füstje hosszú, sötét árnyékot borított Európára, miközben lángjai eltakarhatatlan jelet égettek az égboltra.

[01:05:03](#)

Ebben a kénes fényben az elbeszélés szelleme újramondta a kőbe vésett szavakat; ebbe az új, lidérces fénybe állította most az ősi történetet, valósággá tette a példázatot, életre keltette az emberi szenvedésről szóló örök passiójátékot. A holocaust első számú színtere: Auschwitz lett minden időkre a náci táborok gyűjtőneve, jóllehet száz meg száz tábor működött még, és jól tudjuk, hogy még magában Auschwitzban is a nem zsidók tízezreit tartották fogva és pusztították el.

[01:05:35](#)

Éppen csak érintőlegesen teszem hozzá mindehhez, hogy amikor Sztálin birodalmi bolsevizmusa végül elszántan és leplezetlenül a szerződésszegés nemzetiszocialista, Európa- és

civilizációellenes útjára lépett, első dolga volt, hogy ezt egy „zsidóperrel” demonstrálja: ezzel mintegy felöltötte azt a színpadi maszkot, amelyről a nagy mítosz valamennyi nézője és résztvevője azonnal ráismer a főszereplő céljára és jellemére. Szerencsére – legalábbis ebben a tekintetben – elég későn nyilatkoztatta ki igazi elhivatottságát. De ne higgyék ezt csupán a zsidók szerencséjének, hiszen a végsőkre elszánt szerződésszegő, univerzalizáció jeleként, ritkán éri be a világhatalomtrófiánál kevesebbel.

[01:06:20](#)

Tisztelt barátaim, már befejezem. Még egyszer le akarom szögezni: nem volt céлом – nem is lehetett, mert értelmetlen volna –, hogy a náci és a szovjet táborok egyezéseit, különbségeit mérlegeljem. A szenvedésre nincsen mérce, az igazságtalanságnak nincsen fokmérője. A Gulagot is, a náci táborhálózatot is egyazon célra hozták létre, és hogy céljukat betöltötték, arról az áldozatok milliói tanúskodnak. Hogy azután a kollektív emlékezet, az elbeszélés rejtélyes, de határozott szelleme miért választja ki magának inkább ezt a táborot, mint amaszt, de mindenesetre egyúttal amannak is jelképe gyanánt, erre próbáltam az előbb néhány okot találni.

[01:07:01](#)

Mindenesetre a mítosz Auschwitzról szóló döntése ma már végérvényesnek látszik: az Auschwitz-elbeszélés átment már a titkos érlelődés, a látszólagos felejtés azon időszakán, amit a pszichoanalitikai iskola elfojtásnak nevez. A Gulag, ebben biztos vagyok, minden hasonlóság dacára *más* elbeszélés.

[01:07:21](#)

Egyetlen szóval sem mondom, hogy kevesebb benne a bűn, a borzalom, hogy kevésbé megrázó: de – milyen fájdalmasan sajátságos! – a maradandóság mégsem ezen múlik, és én úgy érzem, hogy ezen a történeten még munkálkodik az elbeszélés szelleme, mielőtt ráüti majd a végső forma pecsétjét. – Végezetül, és ezt a szörnyű mondatot, sajnos, sem a magam, sem az Önök számára nem takaríthatom meg: még mindig nem lehetünk százszázalékosan bizonyosak felőle, hogy a bolsevik táborokról valóban befejezett múlt időkben beszélhetünk.

[01:07:59](#)

Radnóti Sándor: És most hallottuk előbb Kántor Pétertől, hogy azt mondja a szerkesztő úr – ez a szerkesztő úr ugye Várady Szabolcs – arra a popmász ajánlatomra, hogy adjak neki verset, hogy csak nagyszerű verset. Most két verset fogunk hallani, először magának a szerkesztőnek egy versét, amelyet nem tekint olyan nagyszerűnek, hogy a *Holminak* odaadja, és utána pedig Baka István egy versét.

[01:08:22](#)

Várady Szabolcs: Hát, ha lenne még egy pici idő, én szerettem volna két költőt helyettesíteni egy-egy vers erejéig, akik eredetileg, eredeti szándékunk szerint itt lettek volna, de végül is nem

tudtak eljönni, Takács Zsuzsát és Petri Györgyöt. Úgyhogy, ha van türelmünk hozzá, akkor egy-egy verset azért fölolvassunk.

[01:08:45](#)

Várady Szabolcs: Takács Zsuzsa a Holmi februári számából *Édes Churchill, köszönöm a táviratot.*³

[01:08:53](#)

*A KACSA című bulvárlappal fenyegetett, mondván,
hogy megírja az egész történetet, ha mozdulni merünk.
Miután béklyóban guggoltuk végig az értekezletet,
melynek egyetlen szónoka ő volt, ezerkilencszáznyolcvan-
kilencben a demokratizálódó Magyarországon, álmomban.
Levette rólunk a láncot, sajgott a bokám, az asztal
lábához szorítottam, hogy dörzsölje az, mivel
az asztal mozoghatott, csak mi, a tanszék oktatói
nem. Szerettem volna hallani magát a történetet,
amit, esetleg, megír. Szomjaztam az indítékok
feltárását, ösztönéletünkről lehullását minden
lepelnek. Hogy esetleg szerelmes vagyok őbe?
Vagy ő énbelém? Esetleg mindannyian
egy volt rektor képmásába a Tanácssterem
falán? Lehet, sötét dzsungel a nemiség. Éles,
bozótvágó késsel is alig haladhatni benne.
S a festmények egyébként módfelett vonzanak,
talán ez beteges! Láttam, lelükben
néhányan máris bólogatnak, elöntött a vörösség,
miért is viseltem a múltkor kalapot
az Ernst Múzeumban? Fölismert.*

*De jött az újabb fordulat,
miszerint mi tizenketten nem vagyunk, csak ő van.
A kiirtás hírét nehezen vesszük, nyomorult
páriák, csak morgolódunk. Bár nem lenni jobb,
belátom, túllebegni minden piramis-határon.
Olvasgatni ott fenn Churchill memoárját:
„az emberiség keblét roncsoló X nevű káplár
... satöbbi.” A nevet, ki tudja mért, nem
merem ideírni.*

*Ó, emberiség keble, kövekkel tele.
Egy farkas vonszolódik a folyópartra. Nem tudja
megemészteni, hogy a felfalt barikád hasában*

³ Holmi 1990. február: <https://www.holmi.org/1990/02/takacs-zsuzsa-edes-churchill-koszonom-a-taviratot>

*kővé váltak. Közben titkárnőnk bekopog,
kapok egy rejtjeles táviratot, a megfejtése:
ne egyél követ! Világos, bólintok, azaz:
ne faljuk föl egymást! De hiszen a farkast
ki merné megenni? A veszély inkább a bárányok
oldaláról fenyeget. Túl közel ülünk, s ez nem jó.
Vagy öl vagy ölel az ember, ahogy ez köztudott.
Jobb távol!*

*Édes Churchill, köszönöm
a táviratot, de írd meg, rejtjelezve bár,
ha nem esszük meg egymást mi magyarok,
mi lesz Angliával? S az Entente győzni fog?*

[01:11:39](#)

Várady Szabolcs: Petri György *Holmi*, december, *Elégia*.⁴

[01:11:42](#)

*Ha nem vagy itthon, üres a lakás.
Én csak tátongok. Üresség vagy úr?
Csupa menés vagyok, meg maradás,
jaj, miért hagytál ilyen egyedül.*

*Horgon, önmagam nehezékeül,
nagy halra várok. Lesz-e harapás?
Konzisztens vagyok, mint egy farakás.
Nézd csak! Madár vagy kődarab repül?*

*Én zuhanok. Magamba, egyre beljebb,
és nem azért, hogy némi öröme leljek.
Vágyok egy szilárd, sík felületet –*

*nem tart soká, úgyis meg kell, hogy haljak!
– ez mostan a hányadik emelet? –
Hadd szürcsöljem ki, mint az osztrigát:
a Veleteket, Nélkületeket.*

[01:12:48](#)

Várady Szabolcs: És akkor egy verset mondom, azokból, akikről... Amikkel sikerült megoldanom ezt a kellemetlen problémát magam számára, hogy mint versszerkesztőnek, kollégáimnak olykor vissza kell adnom verseket, mert nem elég jók. És úgy döntöttem, hogy

⁴ Holmi 1989. december <https://www.holmi.org/1989/12/petri-gyorgy-elegia-2>

akkor a saját verseimet sem közlöm. Hát, amíg nem sikerül egy olyat írni, ami már aztán tényleg.

[01:13:24](#)

Vécéartály-villanella. Ehhez lábjegyzetként annyit, a villanella, ez egy régi olasz versforma, aminek van egy bonyolult szerkezeti képlete, hogy minden versnek az első és a harmadik sor, illetve a strófa első és a harmadik sora a vers folyamán mindig felváltva a következő strófák refrénjeként ismétlődik, majd az utolsó versszak végén pedig egyszerre a kettő újra.

[01:13:57](#)

*Felébredek úgy negyed négy körül.
Meghúzva nincs, de mégis jön belőle:
a vécéartály magától ürül.*

*Az ilyesminek ugyan ki örül?
Az ember este kifacsarva dől le,
s arra ébred úgy negyed négy körül,*

*hogy kísértet jár, vagy pláne leül.
Na nem, ez aligha telik ki tőle!
A vécéartály magától ürül.*

*De hát jobb-e kísértettelenül?
Mintha egy halottalan temetőre
ébrednék fel úgy negyed négy körül.*

*Visszaaludni mikor sikerül?
A világ veszélyekkel teleszöve.
A vécéartály magától ürül.*

*Hogy is ne félnék éjjel egyedül?
Mit tudhatom, mi jön még? Mért, mi jönne?
Felébredek úgy negyed négy körül,
a vécéartály magától ürül.*

[01:14:55](#)

Beszélő 2: Hát, mint szerkesztő, [...] fölülbírálta [...]

[01:15:01](#)

Radnóti Sándor: És akkor Baka István.

[01:15:09](#)

Baka István: *Farkasok órája.*⁵

[01:15:12](#)

Felébredek.

*A takaró lidérce
kilobban, újra csigaház-fehér,
s nem moccan többé. Becsapott az álom:
nem volt s nem is leselkedik veszély;
csak összecszúszkált s szarva gombszemével
nagyon soká meredt reám az éj;
de nyála - utcalámpa fénye - szárad,
foltot se hagyva, szőnyegén szobámnak.*

Felébredek.

*Most kellene kimennem
vizelni, inni, s a paplan alá!
S nem mozdulok... A vekkeróra jár,
közeleg-távolodik, mint a sínen
elkattogó, vörös tehervonat -
és murva-másodpercek hullanak
a töltésszélre... Ajtómat bezártam;
a fridzsiderben ébred csak az áram,
s vonít fel - tolvajt álmodó kutya -,
de tejhez, sajthoz, parizerhez ér
nyelvével, és ha mindent végigízlel,
elalszik újra - elméje fagyott
rekeszeiben a gondolatok
oly rendezettek, hogy szinte irigylem.*

Felébredek.

*Az éj végére jár;
tudom, a farkasok órája ez.
Az ablakon csontujjal ág neszez,
de senki más! Nem gyilkosok loholnak,
markolva pisztolyt, kést - a mát a holnap
felváltja csak, nem felkoncolja, bár
ki tudja? Mégis, oly jó lenne tudni -
mit is? Hogy meddig tart e rettenet,*

⁵ Holmi 1990. február <https://www.holmi.org/1990/02/baka-istvan-farkasok-oraja>

*s mért félek úgy, mért nem tudok aludni,
ha farkasok óráján ébredek?*

Felébredek.

*S úgy kerülget az álom,
mint robbanóanyag-raktárt az őr;
gyújtózsínóron - minden idegszálon -
a félelem lidércclángjai kúsznak -
magam a detonáció elől
hová is menekítsem, hova fussak?
Egy keskeny, űri részbe e világból
kisurrannék - de Pallasz szürke baglya
lelkem iramló egerét bekapja,
s még mielőtt az égbe visszahussan,
mint szőrcsomót, kiöklendi magából.*

Felébredek.

*Ma is, mint minden éjjel.
Tudom, a farkasok órája ez.
Áram vonít fel, csontos ág neszez,
s kilobban paplanom gyűrött lidérce;
a szőnyegen a lámpa csiganyála,
síkos derengés dermed rá szobámra;
és jár a vekkeróra: vak vonat,
vakog az alvadtvér-zakatatak;
s markolva pisztolyt, kést, gyilkos lohol
álmom sikátorában valahol;
s Pallasz baglyának hányadéka, én
görgök, rút szőrgolyó, a föld színén;
s törött ezüstmaszk: utcalámpa-rom
csillámlik jéggé dermedt arcomon.*

Felébredek.

*Már hamujába roskad
az éj.
Uram, irgalmazz farkasodnak!*

[01:18:02](#)

Radnóti Sándor: Megköszönöm a szerzőinknek és egyetlen nem szerzőnknek, Várady Szabolcsnak az együttműködést, most visszaadom Pista neked a szót.

[01:18:12](#)

Csuhai István: Hát én pedig mielőtt indítványoznám, hogy akkor most tartsuk meg azt a bizonyos szünetet. Egy, szóval mondtam egy marhaságot. Ez nem igaz, mert menet közben rájöttem. Tehát nem arról van szó, hogy a *Holmiban* minden költő közlődött, aki fontos. De mindenesetre a mai magyar költészetnek egy bizonyos irányát vagy vonalát nagyon jól reprezentálja ez a vers rovat, így pontos a fogalmazás. Köszönöm szépen.

[01:18:42](#)

Radnóti Sándor: Akkor most? (...)